

Heroji Sjeverozapadnog prolaza

Ing Mirko Posavec — Zagreb

Desetgodišnje arktičko istraživanje Kanadske ratne mornarice završeno je prošle godine velikim uspjehom. Patrolni ledolamac »Labrador« stigao je 27. rujna 1954. kroz Sjeverozapadni prolaz u mjesto Esquinmalti i vratio se istim putem potkraj mjeseca studenog u Halifax na istočnoj obali.

Prije četristopedeset godina

Traženje prolaza, kojim bi se skratio put prema Dalekom Istoku datira još iz prvih dana otkrića Amerike. Tek što je Cabot godine 1497. otkrio New Foundland i Labrador, uvriježilo se mišljenje postojanja prolaza, kroz koji bi se moglo oploviti Sjevernu Ameriku.

Tri godine nakon Cabotova otkrića pokušala su braća Cortoreal otkriti taj prolaz, koji bi uvelike olakšao plovidbu u onom dijelu svijeta. Doprili su do 69° sjeverne širine, ali njihovo je traženje bilo uzaludno.

Mnogi su tokom idućih stoljeća pokušavali sreću, ali također bez uspjeha. Poznati istraživač Henry Hudson dopro je tako do 72° 41' sjeverne širine, ali ni on nije otkrio prolaz, već samo veliki zaton, koji i danas nosi njegovo ime.

U XVIII. stoljeću Englezi su pokušali ponovo otkriti ovaj važan prolaz, kroz koji bi se moglo

brže dobiti u Kinu. Godine 1745. engleski kralj Georg II. raspisao je nagradu od 20.000 funti onom Britancu, koji će prvi otkriti taj prolaz. Godine 1776. bile su raspisane nove nagrade onim pomorcima, koji će doprijeti do 89° sjeverne širine, a godine 1818. i onima, koji će stići do 110° odnosno 130° zapadne dužine. Dio ovih nagrada pripao je Parriu, koji je tri puta uzaludno tražio za prolazom. Godine 1882. nagrade su bile ukinute, a daljnje ekspedicije financirali su privatnici.

Tragedija Johna Franklina

I mnogi drugi proslavljeni pomorci tražili su prolaz, koji je otkriven tek prije stotinu godina. Velike zasluge kod toga ima kapetan John Franklin. On je godine 1845. u potrazi za spomenutim prolazom odjedrio sa dva broda: »Erebusom« i »Terrorom«. Namjeravao je ploviti od istoka prema zapadu i iduće godine stići u Tih ocean. Franklin se s tog puta nikada nije vratio. Kako je kasnije ustanovljeno, umro je na zaleđenom brodu godine 1847. Nakon njegove smrti preuzeli su vodstvo ekspedicije njegovi kapetani Crozier i Fritzbjames. U proljeće 1847. prebacili su se iz zaljeva, u kome su im ostali zaleđeni brodovi, na otok kralja Williama I. sa 103 preživjela člana ekspedicije. Isprva su vukli sa sobom saonice

Spomenik Johnu Franklinu i njegovim mornarima

s raznim stvarčicama, koje su mislili zamijeniti kod Eskima za hranu. Iscrpljeni od glada i umora napustili su saonice.

Oba su kapetana napisali tada pismo, ostavivši ga na kamenj obali. Članovi ekspedicije vukli su se zapadnom obalom otoka prema Velikoj ribljoj rijeci. Jedan za drugim umirali su od gladi i napora. Mnogo godina kasnije, pošto su pronađeni njihovi kosturi, utvrđeno je, da je veliki dio ekspedicije prošao Sjeverozapadnim prolazom. Tako su ovi hrabri pomorci ipak postigli cilj svojega puta, ali su otkriće platili životom.

U međuvremenu su mjerodavni u Engleskoj organizirali pomoćne ekspedicije, koje su pošle u potragu za Franklinom. Prva ekspedicija upućena je 1848. godine, a u toku daljnjih 10 godina organizirano je 39 ekspedicija.

Prolaz je ipak otkriven

Jedna od tih ekspedicija, koja se sastojala od brodova »Enterprise« i »Investigator« pod zapovjedništvom kapetana Collinsona, a u kojoj je sudjelovao i kapetan Robert Mc. Clure ipak je gotovo došla do cilja.

Oba su broda odjerala iz Plymoutha u Engleskoj godine 1850. Cilj ekspedicije je bio pronaći Franklina i njegove drugove, a nipošto geografska istraživanja. Prema izričitoj naredbi britanskog Admiraliteta oba se broda nisu smjela udaljavati.

Spomenuti brodovi namjeravali su uploviti u Arktik sa zapadne američke obale preko Pacifi-

ka, t. j. sa suprotne strane onoj, kojom je bio prošao Franklin.

Prilikom jedne oluje, koja ih je zahvatila na izlazu iz Magellanova tjesnaca u Pacifik, brodovi su razdvojeni i nikad se više nisu sastali. Mc' Clure je odlučio, da unatoč tome, što su ga od toga odvrćali ostali članovi ekspedicije, krene s »Investigatorom« sam kroz gotovo sasvim zatvorenu ledenu barijeru.

Već u junu jedrio je »Investigator« jednim dotada neotkrivenim kanalom, koji je kasnije nazvan »Tjesnecem princa od Walesa«. Taj kanal vodi izravno k Molvilovom moru, već istraženom s atlantske strane.

Na taj je način Mc' Clure stvarno otkrio drugi Sjeverozapadni prolaz. Nije mogao proći kroz njega zbog ledenih bregova, koji su tamo bili nagomilani. Nakon nekoliko uzastopnih pokušaja bio je prisiljen skloniti se u zaton Mercy. U proljeće 1853. njegov je položaj nalikovao Franklinovom pet godina ranije. Hrane je naime bilo ponestalo. Među članovima posade širio se skorbut i zavladao je glad.

U međuvremenu, a nakon godinu dana lutanja, Collinson je, slijedeći trag Mc' Clurea otkrio »Tjesnac princa od Walesa«. Tamo je naišao na poruku Mc' Clura, u kojoj je on javljao o svojim uspjesima, ali ni riječi o stradanjima. U proljeće 1852. Collinson i Mc' Clure bili su blizu jedan drugome, ali se njihove izviđačke skupine nesretnim slučajem nikada nisu sastale.

Konačno spašen

Collinson je uskoro izgubio nadu, da će naći Mc' Clurea i krenuo je prema istoku. »Enterprise« je plovio kroz opasne uske pličine Deisi i Union tjesnaca. Collinson je prezimio u zaljevu Cambridge. Nije imao pojma da se nalazi u neposrednoj blizini ostataka Franklinove ekspedicije.

Ovdje je susreo neke Eskime, koji su mu znacima pokušali ispričati priču o dva broda, koji su nastradali u blizini Otoka kralja Wiliama I. Kako je u čitavoj ekspediciji bio jedini tumač eskimskog jezika s Mc Clurom, to se Collinson nažalost nije mogao sporazumjeti s Eskimima. Pošto su zalije ugljena bila pri kraju, odlučio je povratiti se u Englesku.

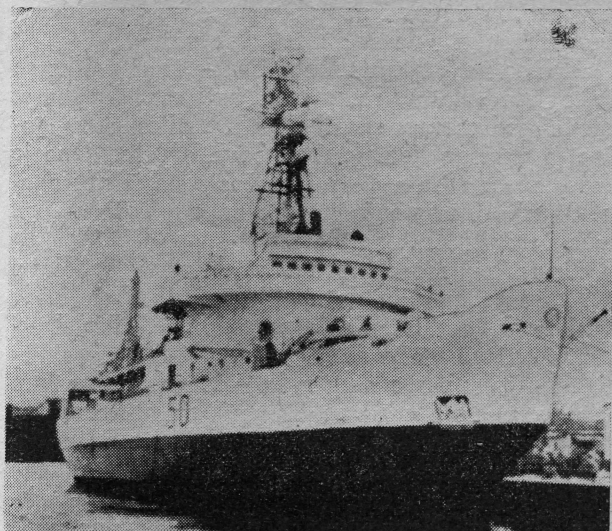
Mc Cluru i njegovoj posadi nasmiješila se međutim sreća. Njegovu vijest, koju je bio ostavio na jednoj pećini Malvilova otoka, pronašla je pomoćna ekspedicija, koja je dolazila s istoka. Tako su članovi te ekspedicije uspjeli pronaći Mc Clura i spasiti njega i njegove ljude. »Investigator« je, međutim, ostao u ledenom zagrljaju.

Vijest o spasu Mc Clura i o otkriću Sjeverozapadnog prolaza proširila se Engleskom u listopadu 1853. godine. Vladi je podnesen izvještaj, da je Franklinovo djelo sada dovršeno i da se on i njegova posada mogu smatrati mrtvima. Na temelju toga u siječnju 1854. godine brisana su imena oficira i mornara posada »Erebusa« i »Terrora« s popisa britanske mornarice.

Daljna istraživanja

U listopadu iste godine neki mladi edinburški liječnik Dr. Rac namještenik »Kompanije Hudsonova zaljeva« javlja prvu izvornu vijest o sudbini Franklinove ekspedicije. Opisao je izgled mrtvih tijela, koje su bili Eskimi otkrili u blizini Velike riblje rijeke. Pronađeno je naime 45 lješeva, a suđeci prema svim znacima izgledniji stradalnici pribiegli su ljudožderstvu, da se održe na životu.

Protjeklo je od toga nekoliko godina i tada je engleski Donji dom izabrao posebni odbor, koji se izjasnio u korist Mc Clura izjavivši, da se ne može pouzdano ustanoviti, da je Franklin otkrio Sjeverozapadni prolaz. Odbor je dao stoga nagradu od 5.000.— funti Mc Cluru kao otkrivaču, a jednaku svotu i njegovoj momčadi. Mc Clure je osim toga imenovan plemićem. Collinson, međutim, nije dobio nikakovo priznanje.

Pobjednički ledolamac »Labrador« prije puta

Još jedna ekspedicija traga za Franklinom

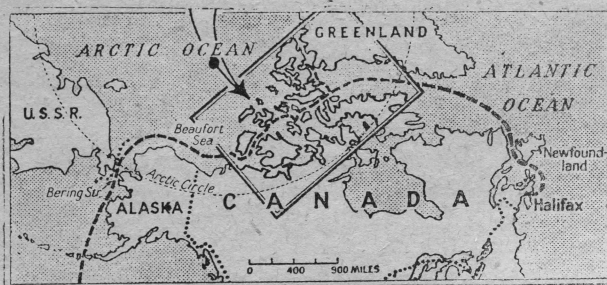
Unatoč tome, što je obustavljeno službeno tražanje za Franklinom, njegova se supruga nije s tim zadovoljila i na svoju ruku poduzela je novu potragu. Potrošila je ostatak novca kao i pripomoć nekih prijatelja, da nabavi i opremi malu parnu jahtu »Fox«. Zapovjedništvo je preuzeo kapetan Mc Clintock, jedan od najistaknutijih polarnih istraživača. U proljeće 1859. pronađen je dokumenat, što ga je na Otoku kralja Williama ostavio Franklinov kapetan Crosier, pa se Mc Clintock vratio pobjedonosno sa svog puta. Zbog toga je dobio plemstvo, a sveučilišta u Dublinu, Cambridgeu i Oxfordu podijelila su mu naslov počasnog doktora. Ujedno je imenovan i počasnim građaninom grada Londona.

Praktično značenje prolaza

Prolaz je doduše bio otkriven, ali ga je trebalo i praktički iskoristiti, što je uspjelo tek nakon pola stoljeća. Veliku zaslugu imade poznati polarni istraživač Roald Amundsen. On je između 1903. i 1906. godine provalio taj put na brodu »Gjea«. Četrdeset godina kasnije Henry Larsen na brodu »St. Roche« proputovao je od Vancouvera do Sydneya u Novoj Škotskoj i natrag. Treba spomenuti da su »Gjea« i »St. Roche« bili maleni brodovi ispod stotinu tona, dok naprijed spomenuti ledolamac »Labrador« ima 6000 tona, a snaga njegovih strojeva iznosi 10.000 K. S.

Znanstveno su ispitane sve varijante Sjeverozapadnog prolaza, pa je po prvi put postalo jasno, da se njime mogu služiti moderni brodovi skoro svake zime. Ta bi činjenica mogla prema tome dobiti veliko trgovačko značenje. Mogućnosti ledenog sjevera još ni izdaleka nisu iscrpljene, a prvi uvjeti za to jesu dobre i sigurne veze, koje su osim toga i potrebne i iz strateških razloga.

Čini se, da je davni san pomorca Sebastijana Cabota ostvaren nakon 450 godina i da će Sjeverozapadni prolaz u trgovačko-pomorskim krugovima dobiti ubuduće onu važnost, koju danas imaju Suez i Panama.

Labradorov put